

Balássy Ádám Miklós¹

**A jogállam mint a jogállam felfüggesztésének igazolása –
Carl Schmitt majd száz év távlatából²**

Fragen, die bisher als theoretisch oder grundsätzlich galten, wie z. B. der Begriff des ‚Rechtsstaates‘ [...], gewinnen plötzlich ein lebhaftes praktisches Interesse, weil jeder Jurist fühlt, daß sie ihn unmittelbar angehen und von ihm eine Entscheidung verlangen, die seine Existenz als Jurist betrifft.

Carl Schmitt 1934.

Absztrakt

A tanulmány Carl Schmitt két, 1934-ben megjelent programadó írásán, a *Der Weg des deutschen Juristen* és a *Der Führer schützt das Recht* című szövegeken keresztül vizsgálja a jogi nyelv politikai átalakításának folyamatát. Az elemzés középpontjában az a kérdés áll, miként válik a hatályos jog a politikai döntés korlátjából az új rend kialakításának alapanyagává. Schmitt érvelésében a jogbiztonság többé nem a normaszöveg állandóságához, hanem az állami összrend szilárdságához kötődik, a liberális jogállami garanciák pedig az állam ellenségeit védő akadályokként jelennek meg. E gondolatmenet végpontján a rendkívüli politikai cselekvés már nem a jogtól való, utólag igazolandó eltérés, hanem közvetlen jogteremtés és legfőbb igazságszolgáltatás. A tanulmány nem Schmitt teljes életművének értékelésére vállalkozik, és nem vetíti vissza rá az 1945 után kialakult jogállamiság-fogalmat. Azt mutatja be, miként értelmezte át saját korának liberális jogállami intézményeit, és hogyan tette a politikai rend egészét a norma jelentésének uralkodó mércéjévé.

Kulcsszavak: jogállamiság, kivételes hatalomgyakorlás, politikai legitimitás, alkotmányos átmenet, intézményi legitimitás

Abstract

This study examines the political transformation of legal language through two programmatic essays by Carl Schmitt published in 1934, *Der Weg des deutschen Juristen* and *Der Führer schützt das Recht*. The analysis focuses on how positive law is transformed from a constraint on political decision-making into the material from which a new order is constructed. In Schmitt's argument, legal certainty is no longer tied to the stability of normative texts but to the solidity of the state's overall order, while the guarantees of the liberal *Rechtsstaat* (state governed by law) appear as obstacles protecting the enemies of the state. At the endpoint of this line of reasoning, exceptional political action is no longer understood as a departure from the law requiring subsequent justification, but as an immediate act of lawmaking and the highest form of adjudication. The study

¹ Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jogelméleti Tanszék, egyetemi adjunktus

² DOI: 10.59558/jesz.2026.2.116

does not seek to evaluate Schmitt's entire body of work, nor does it retrospectively impose upon it the concept of the rule of law that developed after 1945. Rather, it demonstrates how Schmitt reinterpreted the liberal institutions of the *Rechtsstaat* of his own time and made the political order as a whole the governing standard for determining the meaning of legal norms.

Keywords: Rechtsstaat, exceptional exercise of power, political legitimacy, constitutional transition, institutional legitimacy

I. Történeti előhang

Egy politikai rendszer bukása ritkán kezdődik akkor, amikor ellenfelei nyíltan megtagadják az alkotmányt, majd ünnepélyesen felesküsznek rá. A mélyebb bomlás korábban indul meg. Akkor, amikor az alapszabály rendelkezései még hatályosak, de már nem tekintik őket a politikai cselekvés feltétlen korlátainak. A rendelkezések még hatályosak és alkalmazandók, de azok elveszíti azt a tekintélyüket, amelynek alapján a hatalommal szemben is kötelező erővel léphetnének fel.

A weimari rendszer felszámolása ezért nem írható le egyszerűen az alkotmány hirtelen eliminálásaként. Sokkal inkább egymásra épülő igazolási műveletek sorozataként érthető meg. Először a normális alkotmányos eljárásokat nyilvánították elégtelennek. Ezután a rendkívüli hatáskörök alkalmazását állították be az alkotmány megmentésének eszközeként. Végül maga a rendkívüli cselekvés vált az új rend alapjává. Így a folyamat végén már nem az volt a kérdés, hogy a politikai tett megfelel-e a régi jognak. A régi jog fennmaradása függött attól, hogy megfelel-e az új politikai tetteknek.

Carl Schmitt a weimari korszak utolsó éveiben már a liberalizmus, a parlamentarizmus és a normához kötött alkotmányosság egyik legélesebb bírálója volt. 1933 után azonban szerepe új minőséget kapott: felvételét kérte az NSDAP-ba, tevékenyen bekapcsolódott az új rezsim jogi berendezkedésének kialakításába, és rövid időn belül „a Harmadik Birodalom koronajogászává” vált.³ Ezért Schmitt esetében nem elegendő pusztán a liberális alkotmányosság radikális kritikájáról beszélni, mert 1933 után intézményesen is a náci rendszer mellé állt, befolyásos pozíciót szerzett a német jogászközösségben, és jogelméleti-publicisztikai munkásságával hozzájárult a nemzetiszocialista államrend önigazolásához.

A következőkben e fordulatot Schmitt két, 1934-ben megjelent írásán keresztül vizsgálom.⁴ A „*Der Weg des deutschen Juristen*”⁵ azt mutatja meg, miként rendeli alá Schmitt a fennmaradó joganyagot az új rend szellemének, és miként teszi az új politikai alaprendet az értelmezés legfőbb mércéjévé. A néhány hónappal később közölt „*Der Führer schützt das Recht*”⁶ már a gondolatmenet végpontját rögzíti. Itt a rendkívüli politikai tett nem egyszerűen eltérést jelent a fennálló jogtól, hanem közvetlen jogteremtésként jelenik meg. A két szöveg együtt ezért nemcsak Schmitt politikai alkalmazkodását dokumentálja, hanem annak jogelméleti útját is, amely a régi jog átértelmezésétől a politikai cselekvés jogforrássá emeléséig vezet

³ Techet Péter: Carl Schmitt és a nemzetiszocializmus. In Politikatudományi Szemle, 2012/1. szám, 133. o.

⁴ Megjegyzés: A következőkben nem Schmitt teljes életművét, hanem e fordulat két, 1934-ben megjelent programadó szövegét vizsgálom.

⁵ Schmitt, Carl: Der Weg des deutschen Juristen. In Deutsche Juristen-Zeitung, 1934/11. szám, 691–698. o.

⁶ Schmitt, Carl: Der Führer schützt das Recht. Zur Reichstagsrede Adolf Hitlers vom 13. Juli 1934. In Deutsche Juristen-Zeitung, 1934/15. szám, 945–950. o.

E két írás ezért aligha tekinthető alkalmi publicisztikai kitérőnek. Bennük az addig elvontnak tűnő fogalmak hirtelen gyakorlati rendeltetést kapnak. A szuverenitásból eljárási minta, a kivételből hatalmi technika, a liberalizmus kritikájából pedig a fennálló jogrend félretételének nyelve lesz. Schmitt itt már nem csupán azt magyarázza el, miért elégtelen a régi jog, hanem azt is, miként lehet fogalmait az új rend szolgálatába állítani, a jogbiztonság jelentését átrendezni, végül pedig a rendkívüli politikai cselekvést nem egyszerűen utólag igazolni, hanem a jog közvetlen forrásaként feltüntetni. A két tanulmány így több mint egy korszak történeti lenyomata. Annak példája, miként őrizheti meg a jogi nyelv külső alakját akkor is, amikor belső mércéje már nem a norma, hanem a győztes politikai akarat.

A döntő mozzanat nem az, hogy Schmitt milyen politikai oldalon állt – mert az tényzerű. A történeti tanulság mélyebb ennél. Az igazi kérdés az, milyen igazolási technikát dolgozott ki. E technika lényege az, hogy a formális jog többé nem korlát, hanem csupán alapanyag. A régi jog addig érvényes, amíg nem állnak útjában annak, amit az új rend saját önleírásában történelmi szükségszerűségnek, politikai újjászületésnek vagy magasabb jogi igazságnak nevez.

II. A régi jog szellemének leváltása

Schmitt 1934-es cikkének⁷ egyik alaptétele az, hogy a hatályos joghoz való ragaszkodás nem feltétlenül a jog tisztelete, hanem lehet a meghaladott rend mesterséges konzerválása. Schmitt itt nyíltan támadja a hatályos jog (*lex lata*) és a jövődő jog (*lex ferenda*) közötti különbségtételt. Szerinte ez a megkülönböztetés valójában a múlt jogi elsőbbségének technikája, amely a jelent és a jövőt a tegnapi kategóriák alá kényszeríti. A jogász így nem a jelen értelmezője, hanem a tegnap hivatalnoka lesz.⁸ Itt Schmitt lényegében azt állítja, hogy az új politikai renddel szemben a régi normákra hivatkozni nem semleges jogász magatartás, hanem politikai állásfoglalás a múlt mellett. Az a jogász, aki a normát az új renddel szemben védi, szerinte már nem a jog embere, hanem „a régi” szolgálója.⁹ Ezzel a mozdulattal a normahűség politikailag gyanússá válik. A rendelkezés többé nem azért kétséges, mert rosszul értelmezték, hanem azért, mert „régiszellemet” hordoz.

Schmitt ennek a fordulatnak talán a legtömörebb formuláját akkor adja, amikor kijelenti, hogy „nincs figyelemre méltó betű szellem nélkül”.¹⁰ mondat első hallásra a páli eredetű, Origenész írásértelmezésében rendszerre formált betű–szellem megkülönböztetés hagyományát idézi, és ezzel hermeneutikai, vagyis értelmezéstani teret nyit meg. Schmittnél azonban a „szellem” már nem a szöveg mélyebb, teológiai értelmének feltárását szolgálja, hanem politikai fegyverré válik.¹¹ A rendelkezés szövege többé nem önálló korlát, mert jelentését mindig a „szellem” tölti ki, s ha a

⁷ Schmitt 1934a: 691–698. o.

⁸ Uo. 693–694.

⁹ Uo. 691. o. Dadurch werden dann auch die juristische Tätigkeit und der Juristenstand selbst in ein falsches Licht gerückt und ihr Ansehen bei allen „nichtjuristischen“ Mitbürgern aufs Schwerste gefährdet. Denn dadurch erscheint die juristische Tätigkeit als etwas, das nur vergangene Dinge betrifft, und der Jurist verwandelt sich in einen Funktionär und Diener des Alten in dessen Kampf gegen das neue Leben.

¹⁰ Uo. 693. „Es gibt nämlich keinen irgendwie beachtlichen Buchstaben ohne Geist”

¹¹ Megjegyzés: A betű és a szellem megkülönböztetésének közvetlen bibliai alapja 2Kor 3,6, amely szerint „a betű megöl, a Lélek pedig megelevenít”. Origenész e megkülönböztetést az Írás testi, lelki és szellemi értelmének tanává fejlesztette. A szó szerinti értelelem nála nem feltétlenül elvetendő, de az olvasónak a szöveg mögött rejlő szellemi értelelemhez kell felemelkednie. Lásd Origen: On First Principles, 4.2.4–6, (ford. Butterworth, G. W.). Gloucester, MA, Peter Smith, 1973.; vö. 2Kor 3,6. Schmitt formulája nem Origenész szó szerinti idézete, hanem a betű–szellem hermeneutikai hagyományának politikai átértelmezése.

szellem megváltozik, a norma jelentése is megváltozhat. Így válik lehetővé, hogy a betű változatlan maradjon, miközben a szabály tartalma teljesen kicserélődik.¹²

Ugyanezért különösen árulkodó Schmitt jogbiztonság-felfogása. A jogbiztonság nála nem a normaszöveg állandóságában, hanem az állami rend szilárdságában gyökerezik. A múltból örökölt szabály önmagában nem jelent biztonságot, ha már elszakadt attól a politikai valóságtól, amelynek rendezésére hivatott. Schmitt szerint a jövőt nem lehet a tegnap fogalmaival uralom alatt tartani, és az új államtól sem követelhető meg, hogy ellenfelei „számításai és várakozásai” (*Berechnungen und Erwartungen*) szerint tegye magát kiszámíthatóvá. A jog betűje így könnyen üres, helyzetét és értelmét vesztett formulává válhat.¹³ Ebben a fordulatban azonban a jogbiztonság jelentése észrevétlenül megváltozik. Többé nem a hatalommal szemben is érvényes általános garancia, hanem az új rendhez való politikai viszony függvénye. Aki az új rend alapját elfogadja, annak kiszámíthatóság jár. Aki kívül marad rajta, annak várakozásai már nem a jogbiztonság védett tárgyai, hanem egy meghaladott világ igényei. A jogbiztonság ekként nem korlátozza többé a politikai döntést, hanem annak nyelvi és fogalmi igazolásává válik.

Itt bukkan fel az a schmitti tétel, amelyet majd száz év távlatából a legélesebben kell szemlélni. A jogbiztonság, ha egyszer az „új rend” ellenfeleinek igényeitől elválasztható, többé nem korlátozza a hatalmat. Aki a jogra hivatkozik, az immár nem a jog védelmezője, hanem egy ellenfél „várakozásainak” képviselője. A jog ilyenkor úgy veszti el formalitását, hogy közben éppen a „szellem” nyelvén nyeri vissza saját politikai felhasználhatóságát.

III. A liberális garanciák átfordítása

A *Deutsche Juristen-Zeitung* 1934. évi 15. számában a kritika már vádirattá keményedik. Schmitt itt a liberális törvényességet olyan rendként festi le, amely megbénítja az államot a valódi veszély pillanatában. A jogállami garanciák Schmitt nyelvén már nem a szabadság intézményei, hanem az állam ellenségeinek gondosan kiépített védművei.¹⁴ Innen veszi át és fordítja politikai váddá *Franz von Liszt* ismert formuláját, amely a büntető törvényt a „*Magna Charta des Verbrechers*”, vagyis a bűnöző Magna Cartája névvel illette. A fordulat ereje abban áll, hogy egy egész (jogi) civilizáció értelmét fordítja visszájára. Ami addig a hatalom önkorlátozásának jele volt, az nála a közösség önvédelmi képességének gyengítéseként jelenik meg. Schmitt azonban itt

¹² Lásd: Balássy Ádám Miklós: Jogforrástan alapjai. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó. 2025, 20. o.

¹³ Megjegyzés: A „Mark = Mark” formula a pénztartozások nominálértékének elvét fejezte ki, amely szerint az egy márkában meghatározott követelés jogilag akkor is változatlan összegű marad, ha a pénz vásárlóereje időközben összeomlik. A weimari hiperinfláció idején ezért a formálisan állandó szabály és a gazdasági valóság között szélsőséges ellentét alakult ki. Schmitt e példával azt kívánta bizonyítani, hogy a normaszöveg pusztán változatlansága önmagában nem teremt valódi jogbiztonságot, ha a norma jelentése elszakad attól a társadalmi és gazdasági helyzettől, amelyben alkalmazni kell. Schmitt 1934a: 695. o.

¹⁴ Megjegyzés: A tanulmányban használt „jogállam” és „jogállamiság” fogalma nem vetíthető vissza minden további nélkül az 1945 után kialakult alkotmányos demokráciák fogalomkészletére. Schmitt nem a mai értelemben vett, alapjogi bíraskodással, alkotmánybírói kontrollal és intézményes fékekkel körülírt jogállamiságot elemezte. Ugyanakkor a *Rechtsstaat* fogalmáról kifejezetten beszélt, mégpedig elsősorban a „bürgerlicher Rechtsstaat”, vagyis a polgári-liberális jogállam történeti és politikai típusaként. E fogalom alatt a törvényhez kötött államhatalmat, az egyéni szabadságjogok biztosítását, a hatalommegosztást és a bírói kontrollt összekapcsoló rendet értette, amelyet később azért bírált, mert szerinte a politikai egységet és a döntés képességét a formális legalitás alá rendeli. A jelen elemzés ezért nem azt állítja, hogy Schmitt a második világháború utáni jogállamiság-elméletet támadta, hanem azt vizsgálja, miként értelmezte át és delegitimálta saját korának liberális jogállami garanciáit.

nem áll meg. Ha a büntetőjog a bűnöző szabadságlevele, akkor az alkotmányjog szükségképpen a hazaárulóé és az államárulóé lesz. Az igazságszolgáltatás pedig pusztán „*Zurechnungsbetrieb*”-bé, mechanikus betudási üzemmé silányul, amelynek kiszámítható működésére éppen az elkövető formálhat szerzett jogot, miközben az állam és a nép a hézagmentes legalitás hálójában mozdulatlanra dermed. A garancia ebben a képben már nem a rend, hanem a cselekvőképzetlenség technikája.

A gondolatmenet ezzel előre el is dönti a vitát. Aki a törvényességhez ragaszkodik, az többé nem az önkényt korlátozza, hanem az ellenséget védi. Aki pedig a kivételes cselekvés mellett érvel, az nem a jogot töri át, hanem a közösséget szabadítja ki a jog bénító öleléséből. Így válik a jogállam kritikája észrevétlenül a jogon kívüli hatalom erkölcsi felmentésévé.¹⁵

Ez a szerkezeti fordulat a szöveg legveszélyesebb eleme. A liberális jogállam intézményei, a bírói függetlenség, a törvényesség, az eljárási szabályok, a pontos tényállás, a jogorvoslat, Schmittnél nem önértékek, hanem akkor válnak megkérdőjelezhetővé, amikor az uralkodó politikai rend önmagát veszélyben lévőnek nyilvánítja. A kérdés ilyenkor többé nem az, hogy léteznek-e szabályok, hanem az, hogy kit védenek. Ha pedig a szabály „rosszakat” véd, a szabály maga válik gyanússá.

Schmitt politikafogalmának klasszikus értelmezései is arra mutatnak rá, hogy Schmitt egész liberalizmus-kritikája a politikai közösség elsődlegességére épül.¹⁶ A liberális rend szerinte azért ingatag, mert nem meri kimondani, hogy minden jogrend mögött végső soron egy konkrét politikai döntés és egy barát-ellenség megkülönböztetés áll. A politikai mindig ott kezdődik, ahol valaki eldönti, ki tartozik a közösséghez és ki az, akivel szemben a közösség szükség esetén kész harcolni.

IV. Az új rend mint új értelmezési szabály

Schmitt továbbá nem csupán arról beszél, hogy a normát „helyesen” kell értelmezni, hanem arról is, hogy az új rend egésze adja az értelmezés uralkodó szabályát. Az egyik kulcsfordulata szerint az új jogi gondolkodás szolgáltatja a mindent uraló értelmezési szabályt (*die alles beherrschende Auslegungsregel*).¹⁷ Ebben a képletben az értelmezés többé nem módszer, hanem politikai hierarchia. Aki értelmez, annak előbb el kell fogadnia a rend egészét.

Schmitt különösen világosan mutatja ezt meg a weimari alkotmány sorsáról írt részekben. Azt a gondolatot, hogy ami a régi alkotmányból még alkalmazható, az csak az új vezető akaratából alkalmazható, úgy kezeli, mint a jogi valóság természetes következményét. A régi norma tehát nem saját erejénél fogva él tovább. Csak annyiban él, amennyiben az új rend beengedi saját szerkezetébe. Ez a gondolatpár már önmagában lerombolja a jog folytonosságának klasszikus felfogását. Nem a norma hordozza a rendet, hanem a rend dönti el, mi számít még normának.

A történeti súly itt mérhető igazán. Schmitt nem egyszerűen azt állítja, hogy egy forradalmi vagy rendkívüli helyzetben új alkotmányos viszonyok jönnek létre. Ennél többet mond. Azt, hogy a régi normák jelentését is az új politikai alapkérdés írja felül. Nem kell minden tételt külön eltörölni. Elég, ha az egész rendszer szelleme megváltozik. A norma formálisan akár maradhat is,

¹⁵ Schmitt 1934b: 947. o.

¹⁶ Frye, Charles E.: Carl Schmitt's Concept of the Political. In *The Journal of Politics*, Vol. 28, No. 4, 1966, pp. 818–830. <https://doi.org/10.2307/2127676> Lásd továbbá Dyzenhaus, David: *Friend and Enemy. Schmitt and the Politics of Law*. In Dyzenhaus, David: *Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen, and Hermann Heller in Weimar*. Clarendon Press, Oxford, 1997, pp. 38–101. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198298465.003.0002>.

¹⁷ Schmitt 1934a: 696. o.

de már nem ugyanazt jelenti. Ez a módszer azért különösen veszélyes, mert a normacsere így értelmezési aktusnak álcázható.

E ponton Schmitt egész 1933-34-es jogi beszédmódja egyetlen eljárássá sűrítető. Először kimondja, hogy új kor kezdődött. Ezután azt állítja, hogy a régi fogalmak csak akkor maradhatnak meg, ha átítatódnak az új szellemmel. Majd arra a következtetésre jut, hogy ami ennek ellenáll, az nem egyszerűen vita tárgya, hanem káros maradvány. A jogász nyelv megtartja tudományos formáját, de a normaértelmezés végpontján már politikai lojalitásvizsgálat áll.

V. A tett, amely utólag maga lesz a jog

A második cikk ott válik igazán megrendítővé, ahol Schmitt a rendkívüli politikai cselekvést már nem csupán szükségesnek, hanem közvetlenül jogteremtőnek mondja. A szövegben a vezető rendkívüli fellépése nem jogilag gyanús, utóbb mentendő kivételként jelenik meg, hanem mint a legmagasabb igazságszolgáltatás. Schmitt szavai szerint ez maga volt a legfőbb igazságszolgáltatás (*Sie untersteht nicht der Justiz, sondern war selbst höchste Justiz*). Ez a mondat nem pusztán túlzó publicisztika. Ez maga a schmitti döntéelmélet végső alakja.¹⁸

Schmitt ebben az írásban nyíltan lerombolja azt a klasszikus különbséget, amely jog és erő, norma és az aktus között áll. Amikor azt írja, hogy minden jog a nép életjogából származik (*Alles Recht stammt aus dem Lebensrecht des Volkes*), a jog érvényességét már nem normatív láncolatból, hanem politikai lételvből vezeti le. A jog forrása többé nem előzetes „érvényességi lépcső”, hanem a közösség életérdeke, amelyet a vezető a veszély pillanatában reprezentál. A konkrét tett tehát nem azért jogszerű, mert illeszkedik a normához, hanem azért, mert a közösség létfeltételét állítólag biztosítja.

Itt áll előttünk a schmitti technika teljes alakja. Előbb a régi jogot relativizálja az új szellem nevében. Azután a garanciákat átfordítja, mint amelyek az ellenséget védik. Végül a rendkívüli politikai cselekvést nem kivételnek, hanem a legmagasabb jogi aktusnak nevezi. A jogellenes tett így nem jogsértés lesz, hanem forrás. Ez a pillanat az, amikor az alkotmányos nyelv teljesen átcsap politikai teológiába.

VI. Mi volt látható már ekkor

Ha e két szöveget történeti távolságból olvassuk, legalább öt dolog válik szembeötlővé. Először is, Schmittnél a „régijog” soha nem önmagában hibás. Azért válik félreterelővé, mert egy új politikai közösség önleírása ezt követeli. Másodsor, a formális garanciák soha nem absztrakt értékek. Jelentőségük attól függ, kit védenek, hogyan védenek, és hogy a védelem a közösség barátját vagy ellenségét illeti-e. Harmadszor, az értelmezés soha nem módszertani kérdés marad. A „szellem” nyelve alatt mindig az áll, hogy ki rendelkezik azzal a tekintéllyel, amely a szöveg jelentését véglegesen megállapítja. Negyedszer, a kivételes cselekvés utólag nemcsak igazolható, hanem eredeti „(jog)forrássá” is nyilvánítható. Ötödször pedig, a kivétel végét is ugyanaz mondja ki, aki a kivételt megnyitotta.

Ebben rejlik a két 1934-es szöveg máig nyugtalanító ereje. Nemcsak arról beszélnek, hogy a jogot miként lehet alárendelni a politikának. Arról is, hogyan lehet ezt a műveletet kifejezetten

¹⁸ Schmitt 1934b: 947. o.

jogászi fogalmakkal végrehajtani. A jogállam nem akkor kerül a legnagyobb veszélybe, amikor nyíltan megtagadják, hanem amikor saját helyreállításának nevében felhatalmazássá alakítják. Ott kezdődik, ahol ugyanennek ellenkezőjét állítja, és úgy beszél a jog védelméről, hogy közben a jog formális korlátait a történelmi szükség, a közösségi önvédelem, az új szellem vagy a magasabb igazság nevében hatálytalanítja.

Schmitt 1933-34-es munkásságának legsúlyosabb tanulsága ezért nem pusztán az, hogy a jog kivételes állapotban sérülékeny. Sokkal inkább az, hogy a jog nyelve önmaga ellen is fordítható. A jogbiztonságot át lehet nevezni a múlt örökségének. A bírói függetlenséget a döntés akadályának. A legalitást az ellenség trükkjének. A rendkívüli cselekvést pedig a legmagasabb igazságosságnak. Amikor ezek a fordulatok összeérnek, a jog nem egyszerűen meggyengül. Saját szótárával vesz részt önmaga lebontásában.

Irodalomjegyzék

Balássy Ádám Miklós: Jogforrástan alapjai. Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2025.

Dyzenhaus, David: Legality and Legitimacy. Carl Schmitt, Hans Kelsen, and Hermann Heller in Weimar. Clarendon Press, Oxford, 1997.

Frye, Charles E.: Carl Schmitt's Concept of the Political. In The Journal of Politics, Vol. 28, No. 4, 1966, pp. 818–830. <https://doi.org/10.2307/2127676>

Origen: On First Principles. (ford.: Butterworth, George William). Peter Smith, Gloucester, Massachusetts, 1973.

Schmitt, Carl: Der Führer schützt das Recht. Zur Reichstagsrede Adolf Hitlers vom 13. Juli 1934. In Deutsche Juristen-Zeitung, 1934/15. szám, 945–950. o.

Schmitt, Carl: Der Weg des deutschen Juristen. In Deutsche Juristen-Zeitung, 1934/11. szám, 691–698. o.

Schmitt, Carl: Verfassungslehre. Duncker & Humblot, München–Leipzig, 1928.

Techet Péter: Carl Schmitt és a nemzetiszocializmus. In Politikatudományi Szemle, 2012/1. szám, 133-154. o.
